

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра прикладної лінгвістики

ВСТУП ДО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

ПРАКТИКУМ

для підготовки до аудиторних занять та самостійної роботи
здобувачів першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 035 «Філологія»

Одеса
Фенікс
2024

УДК 82.09(075.8)
В84

Рекомендовано до друку рішенням навчально-методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 5 від 21.02.2004 р.)

Укладачі:

М. В. Мамич, д. філол.н., професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0000-0002-2868-3953>);

О. В. Шевченко-Бітенська, к.ю.н., доцент, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0000-0002-0845-3114>);

А. А. Кісельова, к. філолог.н., доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» (<https://orcid.org/0000-0003-0292-6723>).

Рецензенти:

М. М. Гнатюк, д. філол.н., професор, професор кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;

В. В. Колкутіна, д. філол.н., професор, завідувач кафедри журналістики Національного університету «Одеська юридична академія».

Вступ до літературознавства : практикум для підготовки до
В84 аудит. занять та самост. роботи здобувачів першого (бакалавр.)
рівня вищої освіти спец. 035 «Філологія» [Електронний
ресурс] / уклад.: М. В. Мамич, О. В. Шевченко-Бітенська,
А. А. Кісельова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса :
Фенікс, 2024. – 60 с. – Режим доступу: ...

ISBN 978-617-8395-17-9

Практикум побудований згідно з вимогами програми курсу «Вступ до літературознавства». Здобувачам освіти запропоновано тематику лекційних і практичних занять, перелік засадничих понять курсу, творчі завдання до практичних занять, питання до обговорення, зразки завдань для самостійної роботи.

Призначений для здобувачів освіти вищих навчальних закладів.

УДК 82.09(075.8)

ISBN 978-617-8395-17-9

© М. В. Мамич,
О. В. Шевченко-Бітенська,
А. А. Кісельова, 2024

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	4
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	5
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ.....	12
ТЕМИ І ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	27
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	52
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ.....	56

ПЕРЕДМОВА

Пропонований посібник-практикум є систематизованим збірником практичних завдань до курсу «Вступ до літературознавства», рекомендованим для здобувачів освіти спеціальності 035 «Філологія».

У практикумі використані матеріали з навчального посібника Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навчальний посібник. К., 2011. 335 с., а також інтернет-енциклопедії Вікепедія.

Посібник підготовлено відповідно до чинного силабусу із вступу до літературознавства. Він складається з загальних положень, де зазначені мета, основні компетентності, що мають бути сформовані у результаті вивчення курсу, а також критерії оцінювання під час поточного контролю; змісту навчальної дисципліни; тематики лекцій, де названі питання, що мають бути розглянуті на лекції, основні поняття теми, запропонована література для більш поглибленого розгляду теми, запропоновані додаткові питання для перевірки глибини засвоєння матеріалу; тем і завдань до практичних занять; завдань для самостійної роботи; загального списку рекомендованої літератури; питань для підсумкового контролю.

Під час вивчення навчальної дисципліни приділяється увага основним закономірностям літературознавства, аналізуються відповідно до сучасних наукових принципів питання історії літературознавства, застосування наукових методів досліджень, особливостей сприймання художнього твору. Основна увага зосереджена на тому, аби навчити здобувачів освіти сприймати текст художньої літератури як мистецьке явище. Формуються практичні навички користування літературознавчою термінологією.

Для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу на практичних заняттях рекомендовано завдання різних ступенів складності, мета яких – розвиток цілісної системи філологічного мислення щодо аналізу художньо-літературних явищ.

Вивчення матеріалу предмета потребує активізації всіх здобутих знань: уміння в цілому проаналізувати художній текст будь-якого жанру, найглибше зрозуміти його особливості, послуговуватися набутими знаннями для вивчення літератури у подальшому.

Набуті знання дадуть можливість майбутнім фахівцям-перекладачам глибше зрозуміти особливості художнього тексту з метою його перекладу.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета навчальної дисципліни – сформувати цілісну систему філологічного мислення щодо аналізу художньо-літературних явищ, а саме: осмислення найзагальніших теоретичних положень літературознавства; розуміння специфіки літератури як одного із видів мистецтва; знання основних етапів становлення та розвитку літературознавчої науки; засвоєння категорій літературного розвитку; бачення системності літератури в комплексі родових, жанрових і видових дефініцій.

Основні **завдання** дисципліни – відпрацювання навичок аналізу поетичного твору; формування системи дослідження художньої мови літературного твору; засвоєння основ версифікації; розуміння засадничих аспектів літературного процесу, його диференціації та основних виявів.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів таких **компетентностей**:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-6. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Фахові компетентності (ФК):

ФК-1. Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.

ФК-5. Здатність використовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку літератури, що вивчається, від давнини до XXI століття, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища, а також знання

про тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури.

ФК-7. Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних фактів, інтерпретації та перекладу тексту (залежно від обраної спеціалізації)..

ФК-8. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

ФК-15. Здатність реферувати та анотувати різножанрові тексти державною та іноземними мовами.

Програмні результати навчання:

ПРН-2. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН-7. Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.

ПРН-8. Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію мови (мов) і літератури (літератур), що вивчаються, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН-13. Аналізувати й інтерпретувати твори української та зарубіжної художньої літератури, визначати їхню специфіку й місце в літературному процесі (відповідно до обраної спеціалізації).

ПРН-15. Здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

ПРН-16. Знати й розуміти поняття, теорії основні та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо опанування навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка «відмінно»/ А – зміст навчальної дисципліни засвоєний цілком. Здобувач вищої освіти має системні, повні, ґрунтовні знання відповідно до вимог навчальної програми, вміє вільно та

самостійно викласти зміст всіх питань програми навчальної дисципліни, розуміє значення отриманих знань для своєї професійної підготовки. Здобувачу вищої освіти властивий високий (творчий) рівень компетентності, він уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати вивчений матеріал, добирати джерела інформації та користуватися ними. Відповідь здобувача освіти є повною, логічно обґрунтованою, з правильним використанням наукових термінів.

Оцінка «добре»/ В – теоретичний зміст дисципліни засвоєний цілком, необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовані. Здобувач вищої освіти добре опанував вивчений матеріал, уміє застосовувати знання в стандартних ситуаціях, аналізувати й систематизувати інформацію. Здобувач вищої освіти уміє дати ґрунтовну відповідь на поставлене запитання, володіє понятійним апаратом, характеризується достатнім рівнем компетентності; самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.

Оцінка «добре»/ С – теоретичний зміст навчальної дисципліни здебільшого засвоєний. Необхідні практичні навички роботи з вивченим матеріалом сформовані на достатньому рівні. Всі передбачені навчальною програмою завдання виконані, жодне з них не оцінене мінімальним балом. Деякі завдання виконані з помилками, несуттєвими недоліками. Здобувач вищої освіти уміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно застосовуватопановану інформацію на практиці, виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи на підтвердження певних думок. Відповіді на питання є логічними, аргументованими, хоч і мають неточності, зокрема, кілька суттєвих помилок.

Оцінка «задовільно»/ D – теоретичний зміст навчальної дисципліни засвоєний частково. Необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовані на базовому рівні. Здобувач вищої освіти загалом правильно відтворює навчальний матеріал, знає основні положення, уміє наводити власні приклади на підтвердження певних думок, робити окремі висновки. Виявляє середній рівень компетентності.

Оцінка «задовільно»/ E – теоретичний зміст навчальної дисципліни засвоєний частково. Певні практичні навички під час вивчення курсу не сформовані. Здобувач вищої освіти виявляє поверхне-

ві знання й розуміння основних положень навчального матеріалу, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні. Відповідь є недостатньо осмисленою. Уміє застосовувати знання для виконання завдань за зразком.

Оцінка «незадовільно»/ FX – теоретичний зміст курсу засвоєний лише фрагментарно. Необхідні практичні навички не сформовані. Здобувач вищої освіти не знає базового матеріалу, не володіє понятійним апаратом. Відзначається низьким рівнем компетентності. За додаткової самостійної роботи з матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання завдань.

Оцінка «незадовільно»/ F – теоретичний зміст навчальної дисципліни не засвоєний. Необхідні практичні навички роботи не сформовані, необхідні завдання не виконані або мають грубі помилки. Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання й відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів або не володіє матеріалом взагалі. Необхідна подальша робота (зокрема, повторне вивчення курсу).

Відповідно до визначених критеріїв поточний контроль здійснюється за визначеною силобусом системою

Шкала оцінювання			
100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національного шкалою	
		Екзамен	Залік
90–100	A	Відмінно	зараховано
82–89	B	Добре	
74–81	C		
64–73	D	Задовільно	
60–63	E		
35–59	Fx	незадовільно	не зараховано
1–34	F		

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Літературознавство як наука

Літературознавство – наука чи лише «індивідуальне розуміння літератури»? Особливості розуміння діалогу автора з читачем. Сутність і призначення літературознавства. Літературознавство як система пов'язаних один з одним елементів. Структура науки про літературу. Три взаємопов'язані галузі – історія літератури, теорія літератури, літературна критика. Терміносистема літературознавства. Усвідомлення термінів як літературознавчих понять. Осмислення термінів у зв'язку з літературною практикою і вироблення навичок оперувати ними. Зв'язок літературознавства з естетикою, історичними науками, фольклористикою, релігієзнавством, філософією, логікою, психологією, культурологією, текстологією.

Тема 2. Історія літературознавства

Зародження літературознавства як науки. Роль Цицерона, Платона, Арістотеля у розвитку літературознавства. Розвиток літературознавства у епоху Середньовіччя, Відродження. Реалістичні закони словесної творчості класицизму. Вплив просвітницької естетики на літературознавство. Художня творчість як гра у новітні часи. Екзистенціальна модель розуміння і тлумачення літератури. Модерне бачення літератури.

Історичні тенденції українського літературознавства. 27 образотворчих понять. Літературознавство у період раннього бароко. Поетики і риторики як літературознавчі теоретичні праці. Літературознавча наука у першій половині XIX ст. Народницьке літературознавство. Проблеми розвитку і перспектив літератури у літературній дискусії 70-х років XIX ст. Літературознавство початку XX ст. Українське літературознавство нинішнього часу.

Тема 3. Наукові методи і школи в літературознавстві

Теоретичний фундамент міфологічної школи. Міфологічна школа в Україні. Метод вивчення літературного твору в тісному зв'язку

з біографією. Специфіка філологічного методу. Позитивізм – теоретична основа культурно-історичної школи. Системні основи психологічної школи у літературознавстві. Інтуїтивізм як дослідницька тенденція. Психологічний метод, заснований З. Фройдом. Літературна компаративістика. Феноменологія як науковий метод літературно-критичної інтерпретації словесних творів. Проблеми тлумачення літературних творів. Головна засада рецептивної естетики – активна роль читача у процесі пізнання літературного тексту. Структуралізм як теоретичний напрям. Об'єкт семіотичних досліджень. Постколоніальна критика.

Тема 4. Література: специфіка та функціонування

Художня специфіка літератури. Література як мистецтво слова. Словесний образ. Внутрішній світ письменника як об'єкт зображення в літературі. Критерії художності. Образний лад літературного твору. Емоційна виразність та умовність літературного твору. Естетична та сугестивна функції літератури.

Тема 5. Сприймання художнього твору

Проблема адекватності сприймання художнього твору як індивідуальний акт. Вплив естетичного досвіду, загальної культури, мотивів звернення до художнього твору, навичок спілкування мовою мистецтва на адекватність художнього сприймання. Особливості художньої комунікації. Символ-знак художньої мови. Художня література викликає у читача естетичні переживання. Художня література не просто містить предметно-сміслову чи оцінну інформацію, а викликає у читача естетичні переживання. Співтворчість, яка реалізується у процесі художнього сприймання, є необхідною умовою функціонування твору.

Тема 6. Художній образ у літературі

Художньою літературу робить її образність. Образ як художнє узагальнення. Уявлення і образ. Поєднання у художньому образі об'єктивного і суб'єктивного. Пластичні і непластичні образи. Джерело створення образів-персонажів. Засоби індивідуалізації образу. Міні-образи поетичного тексту. Критерії класифікації поетичних

образів. Класифікація художніх образів за конкретно-чуттєвим сприйняттям дійсності. Домисел і вимисел у структурі образу. Традиційні образи як літературні архетипи. Стереотип – часто вживаний образ. Певна система образів, що перебувають у взаємозв'язку. Взаємозв'язок поетичних образів у ліричних творах. Невичерпність образів художньої літератури.

Тема 7. Поетика художнього твору

Художній твір як результат емоційно-інтелектуальної діяльності письменника. Поділ тем художнього твору на соціальні, побутові, історичні, Соціально-психологічні, психологічні. Співзвучність теми часові. Центральна і побічні теми. Мотив як передумова творчості. Композиційна послідовність подій твору у часі і просторі. Особливості сюжету твору. Експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка як елементи сюжету. Способи побудови сюжету. Елементи композиції твору. Часово-просторові переміщення в художній структурі твору. Сутність і генеза літературних родів. Міжродові форми. Літературні жанри епічні, ліричні, драматичні.

Тема 8. Художня мова літератури

Розмовна, літературна та художня мова. Лексика художньої мови. Метафоризація мовлення, персоніфікація, метонімія, перифраз, алегорія, гіпербола, літота – основні літературні тропи. Стилістичні фігури – інверсія, еліпс, паралелізм, антитеза, градація, повтор.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Тема 1.

Літературознавство як наука (2 год.)

1. Сутність літературознавства.
2. Структура літературознавства
3. Фахова мова літературознавства.
4. Літературознавство серед інших наук.
5. Особливості розвитку зарубіжного літературознавства.
6. Історичні тенденції українського літературознавства.

Основні поняття

Літературознавство – наука, що вивчає художню літературу, її походження, естетичну природу, функції та закономірності історичного розвитку.

Призначення літературознавства полягає в науковому осмисленні мистецтва художнього слова.

Система (грец. *Systēma* – утворення) – закономірно пов'язані один з одним елементи (поняття, явища, погляди, принципи тощо), що становлять певне цілісне утворення, єдність.

Синкретичний – який поєднує різномірні, нерозчленовані елементи.

Історія літератури досліджує словесно-писемні форми в їх історико-хронологічній та причинно-наслідковій (детерміністичній) еволюції.

Завдання **теорії літератури** полягає в науковому осмисленні, узагальненні закономірностей та особливостей розвитку художньої творчості, розробленні та систематизації літературних понять.

Літературна критика розглядає і висвітлює сучасний літературний процес, намагаючись відстежити нові тенденції та зміни у літературній творчості.

Літературознавчий термін – слово, що співвідноситься з певним літературознавчим поняттям, виражає його сутність.

Естетика – наука про загальні закони краси, прекрасне, естетичне світовідчуття.

Ефект «системи дзеркал», коли світ відтворюють не таким, яким він є насправді, а химерним і багатограним.

Бароко (італ. *barocco*, букв. – дивний, вибагливий, химерний) – напрям у європейському мистецтві та літературі 16–18 ст., якому властиві підкреслена врочистість, пишна декоративність, динамічність композиції.

Класицизм – літературно-художній напрям(а також стиль доби), що взяв за зразок античне мистецтво з притаманними йому уявленнями про прекрасне і принципами «наслідування природі», дотримування почуття міри, прагнення до гармонії.

У добу **Просвітництва** у літературі відбувався пошук нових сфер і способів відображення, який поряд із вірогідністю утвердив арсенал інших засобів, вбираючи фантастику. Все було щедро здобрене дидактизмом, що мав донести до читача певну суспільно значущу ідею.

Сублімація – процес перетворення нездійснених бажань у художню творчість, що дає змогу реалізувати бажання, звільнитися від напруження.

Інтенція – намір, задум, конкретна спрямованість психічної активності (свідомості) людини на певний об'єкт.

Екзистенціалізм або філософія існування (фр. *existentialisme* від лат. *exsistentia* – існування) – напрям у філософії XX століття, що позиціонує і досліджує людину як унікальну духовну істоту, що здатна до вибору власної долі.

Силабічне віршування (грец. *syllábe* – склад) – система віршування, в основу якої покладена рівна кількість складів при невпорядкованому вільному розташуванні наголошених та ненаголошених.

Народницьке літературознавство спрямовувало літературу на проблеми суспільної дійсності, відсунувши на другий план естетичні категорії.

Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Літературознавство це наука чи лише система методів дослідження художньої літератури?
2. У чому ж полягає сутність літературознавства?
3. Які три взаємопов'язані галузі виокремлюють у літературознавстві?

4. Назвіть етапи оволодіння мовою літературознавства.
5. З якими науками пов'язане літературознавство?
6. Назвіть особливості розвитку літературознавства в епоху античності.
7. Назвіть ознаки літературознавства Середньовіччя.
8. Схарактеризуйте ідею наслідування природи епохи Відродження.
9. На чому оснований принцип відображення дійсності в епоху бароко?
10. Представниками якої епохи були Рене Декарт та Нікола Буало?
11. Назвіть особливості естетики Просвітництва.
12. У який період художню творчість трактували як гру?
13. Назвіть особливості розвитку словесного мистецтва на вітчизняному ґрунті.

Тема 2.

Наукові методи і школи в літературознавстві (2 год.)

1. Міфологічна школа.
2. Біографічний метод.
3. Філологічний метод.
4. Культурно-історична школа.
5. Психологічна школа.
6. Компаративістика.
7. Феноменологія.
8. Літературна герменевтика.
9. Рецептивна естетика.
10. Структуралізм і семіотика.
11. Постколоніальна критика.

Основні поняття

Метод (грец. — шлях, спосіб пізнання) у літературознавстві — система наукових засобів пізнання і тлумачення літературного феномену, спосіб його розуміння і висвітлення.

Наукова школа — неформальний творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою та стилем дослідницької роботи, які діють під керівництвом визнаного лідера.

Міф або міт (від грец. *μύθος*, буквально «оповідь», «розповідь», «сказання») – оповідь, що пояснює походження певних елементів світобудови чи світу загалом.

Біографічний метод – метод вивчення літературного твору в тісному зв'язку з біографією автора.

Літературний портрет –жанр літературно-критичного, науково-популярного нарису про життя та творчість письменника, близький до наукової біографії, стисліший за викладом, розрахований на масового читача.

Специфіка **філологічного методу** полягає у збиранні, систематизації, тлумаченні текстів з огляду на їх мовні особливості.

Теоретичною основою **культурно-історичної школи** став позитивізм, проголосивши єдиним джерелом пізнання емпіричні відомості, почерпнуті в конкретному національному і соціальному середовищі.

Позитивізм (лат. *positivus* – позитивний) – філософське вчення і напрям в методології науки, що визначає єдиним джерелом справжнього знання емпіричне наукове дослідження, а не філософське пізнання.

Емпірика – все те, що отримано шляхом експерименту, на практиці, засноване на досвіді, спостереженні.

Інтуїтивізм – дослідницька тенденція, яка підносить значення підсвідомого, оголошує інтуїцію головним і визначальним методом естетичного пізнання.

Суть **психоаналітичного методу** полягає в тлумаченні підсвідомого у психічній (творчій) діяльності людини.

Компаративізм, компоратізм – порівняльний, порівняльно-історичний методи, які застосовуються при вивченні споріднених предметів і явищ (наприклад, мов – у літературознавчій теорії і практиці).

Феноменологія (грец. *phainomenon* – те, що з'являється, і *logos* – наука, слово) – науковий метод літературно-критичної інтерпретації словесних творів, оснований на з'ясуванні його мовно-носимислових джерел і психологічних передумов виникнення.

Герменевтика (грец. *hermeneutike* – з'ясовувати, пояснювати) – наука інтерпретації (тлумачення) художнього тексту.

Кабалістика (давньоєвр. Kabbalah – таємна наука) – тип інтерпретації Старого Завіту, текст якого тлумачили як світ символів, оснований на таємничій властивості цифр.

Антична герменевтика пояснювала давні міфи алегорично, історично, естетично, морально-етично.

Християнська екзегетика (грец. exegesis – викладення, роз'яснення) зосереджувалася на містичному тлумаченні Нового Завіту.

Головна засада **рецептивної естетики** – активна роль читача у процесі пізнання літературного тексту.

Структуралізм у літературознавстві зосереджується на концепції тексту: текст він тлумачить як систему знаків; з'ясовує те, що робить мовну інформацію твором мистецтва; досліджує поетичні функції мови.

Об'єктом **семіотичних досліджень** є всі сфери культурної діяльності: архітектура, малярство, театр, кінематографія, література, які можна розглядати як системи знаків.

Постструктуралізм – ідейна течія західного гуманітарного світорозуміння, для якої характерні семіотичне трактування дійсності, недовіра до позитивного.

Культурний колоніалізм – комплекс заходів (культурних установ, ідеологій, практик, а також риторичних стратегій) у будь-яких видах популярної чи високої культури, спрямованого на підтримку політичної та економічної влади-гегемонії.

Антиколоніалізм – опір колоніалізму у формі розвінчання імперських міфів та протиставлення їм ідеї національного визволення.

Постколоніалізм – усвідомлення взаємозалежності колоніального й антиколоніального та вивільнення з-під політичної заангажованості, імперського мислення, переоцінювання, деконструктивне прочитання підколоніальних художніх здобутків нації.

Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Назвіть представників теоретичного фундаменту міфологічної школи в Україні та в інших європейських державах.
2. Як трактували поняття *міф* в XIX – XX століттях?
3. Охарактеризуйте суть біографічного методу.
4. У чому полягає специфіка філологічного методу?

5. Що стало теоретичною основою культурно-історичної школи?
6. Як розглядали художню творчість фрейдисти?
7. У чому суть методики порівняльного літературознавства?
8. Який науковий метод оснований на твердженні, що джерелом твору є неповторне авторське Я?
9. Назвіть витоки літературної герменевтики.
10. У чому полягає суть рецептивної естетики?
11. Хто започаткував структуралізм як літературний напрям?
12. Що означає термін *постколоніальний*?

Тема 3.

Література: специфіка та функціонування (2 год.)

1. Художня специфіка літератури.
2. Об'єкт зображення в літературі.
3. Критерії художності.

Основні поняття

Літерату́ра (від лат. *Litterae* – буква, літера), іноді книжництво, письменство – сукупність писаних і друкованих творів певного народу, епохи, людства. Різновид мистецтва, що відображає дійсність у художніх образах, створює нову художню реальність за законами краси; результат творчого процесу автора, зафіксований у відповідному тексті за допомогою літер.

Художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність, на відміну від наукового пізнання, що подається у формі абстрактних понять.

Словесний образ – це одне з основних понять, що вивчає літературознавство. Це термін, який використовується для позначення образу, який створюється уявою читача на основі тексту літературного твору. Словесний образ може бути зображенням предмета, явища, людини, звірів, птахів, рослин, країни, міста, пейзажу тощо.

Процес образотворення здійснюється за допомогою своєрідних механізмів, які в літературознавстві мають свої назви – епітети, метафори, метонімії, символи, алегорії (художні тропи).

Художні засоби (тропи) – слова та вислови, ужиті в переносному значенні для створення образності художнього тексту.

Сприйняття літературного твору – це особистісний процес, що відбувається в глибині людської свідомості.

Сугестія – це тип прямого повідомлення, через який людина намагається впливати на рішення, вірування, судження, думки та поведінку іншої людини чи групи людей, не звертаючись до раціональної аргументації та не використовуючи фізичного примусу. Визначається як сукупність різних засобів вербального і невербального емоційно забарвленого впливу на людину з метою створення у неї певного стану або спонукання її до певних дій.

Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. У чому полягає суть художньої специфіки літератури?
2. Що є засобом формування художньої специфіки літератури?
3. Доведіть, що література – універсальний вид мистецтва.
4. Що є об'єктом зображення в літературі?
5. Назвіть основні критерії художності літературного твору.

Тема 4.

Сприймання художнього твору (2 год.)

1. Проблема адекватності сприймання художнього твору.
1. Художня комунікація.
2. Емоційна природа сприймання художнього твору.
3. Співтворчість читача.

Основні поняття

Адекватність сприймання передбачає не просте розпізнавання зображеного (зіставлення з дійсністю), а проникнення в суть художнього образу, розуміння переходу з площини зображуваного у площину естетично-смыслового значення.

Мова художнього твору (мова художньої літератури, художня мова чи поетична мова) – мовна система, яка функціонує в художній літературі як засіб створення художніх образів; основний матеріал художника слова.

Емоції в літературі – психічні стани, акти, які проявляються у свідомості людини у вигляді переживань, чуттєвого збудження.

Емпатія – це здатність почувати та розуміти емоції та почуття іншої людини, тобто співпереживання.

Κάθαρσις (від дав.-гр. κάθαρσις – підняття, очищення, оздоровлення) – моральне очищення, піднесення душі через мистецтво, що виникає в процесі співпереживання та співчуття.

Художній твір – це завершений текст, створені образи, вибудований сюжет, розвинута композиція, певний пафос.

Співтворчість – це завершення процесу художньої комунікації, мотивація і мета художнього сприймання.

Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. У чому полягає суть адекватного сприймання художнього твору?
2. Що впливає на адекватність сприймання?
3. Яким чином відбувається «декодування художнього тексту»?
4. У чому полягає суть емоційної природи сприймання художнього твору?
5. Чому співтворчість, яка реалізується у процесі художнього сприймання, є необхідною умовою функціонування твору?

Тема 5.

Художній образ у літературі (2 год.)

1. Образ як художнє узагальнення.
2. Образи-персонажі.
3. Поетичні образи.
4. Домисел і вимисел у структурі образу.
5. Традиційні образи і стереотипи.
6. Система художніх образів.

Основні поняття

Образність – така властивість словесної інформації, яка в уяві читача викликає виразні, конкретно-чуттєві картини, збуджує асоціативне мислення та естетичні емоції і переживання.

Художній образ – форма мислення в мистецтві, художнє узагальнення, яке в конкретно-чуттєвій формі розкриває суть зображуваного.

Уявлення предмета чи явища і є його **образом** – моделлю, в якій поєднуються абстрактне і конкретне.

Пластичність (грец. скульптурний) у літературі – це рельєфність, виразність у відтворенні вигляду, жестів, рухів людини, в описах (інтер'єр, пейзаж, портрет).

Непластичні образи – це сформульовані повчальні сентенції, дидактичні думки, політичні, філософські, релігійні ідеї, що набувають художньої форми.

Образ-персонаж – не копія конкретної людини, а художньо переосмислений феномен.

Засобами індивідуалізації образу можуть бути характерно забарвлена мова, звички (переважно – особливі, дивні), зовнішній вигляд, манери, певні здібності.

Тип (грец. typos – відбиток, зразок, форма) – образ, у якому змальовано узагальнені риси особистості, що зазвичай символізує певні історико-соціальні явища.

Поетичний образ – вербальна форма, в якій поет (ширше – художник) втілює сприйняті їм події, об'єкти, процеси, явища потоку життя, значимі для його свідомості.

Художній домисел – здогад чи припущення, для якого немає достатніх у суд підстав і яке не підтверджують конкретні факти.

Художній вимисел – одна з граней образного пізнання дійсності, навмисна, але цілеспрямована вигадка, яка сприяє глибшому проникненню письменника зображуваних явищ і характерів.

Традиційний образ (у художній літературі) – образ, що переходить від однієї літературної епохи до іншої, зберігається й активно функціонує протягом тривалого часу або в одній національній літературі, або в різних національних літературах.

Стереотип – часто вживаний образ, використання якого призводить до вторинності, втрати свіжості й оригінальності твору.

У художньому творі образи перебувають у взаємозв'язку і становлять певну **систему** – логічне, закономірне, гармонійне поєднання елементів у цілісне утворення.

Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. У чому закладена здатність до образотворення?
2. Що належить до конкретних і абстрактних образів дійсності?
3. Чому вважається, що художній образ – це єдність думки і почуття, раціонального й емоційного?

4. Які образи вважаються пластичними, а які ні?
5. Хто є джерелом для створення образів-персонажів?
6. Які два творчі процеси поєднуються у створенні образів-персонажів?
7. Коли тип чи характер набували в літературі живого втілення?
8. За якими критеріями класифікують поетичні образи?
9. Стереотип – це випадкове явище у літературі?

Тема 6.

Поетика художнього твору (4 год.)

1. Зміст і форма літературного твору.
2. Тема літературного твору.
3. Мотив літературного твору.
4. Фабула літературного твору.
5. Сюжет і способи його побудови.
6. Композиція літературного твору.
7. Хронотоп.
8. Літературні роди і жанри.

Основні поняття

Теоретична поетика досліджує своєрідність, закономірності розвитку літератури як особливої форми духовної діяльності людини; **практична поетика** вивчає техніку літературної творчості: побудову літературного твору, застосування художніх тропів, лексичних, стилістичних і фонетичних засобів, правил версифікації; історичну поетику, яка з'ясовує еволюцію художніх форм і є складовою порівняльно-історичного методу (компаративістики).

Тема літературного твору (грец. *thema* – те, що в основі) – коло життєвих явищ, грань життя, обрана письменником для зображення з метою узагальнень, розкриття закономірностей дійсності.

Актуальність художнього твору – здатність порушувати важливі проблеми сучасності і впливати на людей.

Мотив (франц. *motif*, від лат. *motus* – рух) – найпростіша розповідна (епічна) одиниця, формально-змістовий складник літературного твору, який характеризується певною самостійністю і може стосуватися зображеної ситуації, дії або художнього образу.

Лейтмотив – онкретний образ, часто повторювана деталь, головна тема чи ідея, визначальна інтонація, що пронизує твір або всю творчість письменника.

Фабула літературного твору (лат. *fabula* – байка) – ядро, схема сюжету, що визначає композиційну послідовність подій твору у часі і просторі.

Сюжет (франц. *sujet* – предмет, тема) – зображення подій в інтерпретації автора. Він не ідентичний змісту твору, оскільки зміст охоплює всю сутність зображеного, а сюжет – лише один із чинників формування змісту. Події твору складаються здебільшого з дій персонажів, серед яких не лише вчинки, а й прояви емоцій, думок, намірів, виражених у мові, жестах, міміці. У сюжеті є два основні типи дій: зовнішні (події, вчинки, перипетії – несподівані, різкі повороти в долі персонажів) і внутрішні (піднесення і спад емоцій персонажів, осмислення фактів, інтелектуальні прозріння, позбавлення ілюзій та ін.).

Експозиція (лат. виклад, пояснення) – частина сюжету, в якій розкриваються місце, час, обставини і середовище дії, а також називаються персонажі наступних подій.

Зав'язка – елемент сюжету, який охоплює виникнення конфлікту, перше безпосереднє зіткнення протидіючих сил, що зумовлює розвиток усіх подальших подій у творі.

Інтрига (лат. *inīgicare* – заплутувати, збивати з пантелику) – спосіб організації подій у творі за допомогою складних, напружених перипетій, чисто прихованих намірів, гострого протистояння інтересів.

Розвиток дії – елемент сюжету, що полягає в зображенні подій, стосунків персонажів, їхніх вчинків, зіткнень, симпатій та антипатій, перипетій, виявлення життєвих протиріч.

Кульмінація (лат. вершина) – елемент сюжету, що полягає у вирішальному, найгострішому зіткненні сил, які ведуть боротьбу; момент найбільшого напруження у розвиткові змальованих у творі подій.

Розв'язка – елемент сюжету, що охоплює зображення наслідків, до яких привело розв'язання покладених в основу твору конфліктів.

Передісторія – зображення подій чи минулого і біографії персонажів.

Епілог – розповідь про те, як склалася подальша доля літературних героїв після розв'язки.

Пролог – винесення на початок твору якоїсь події, що проливає світло на подальший сюжет.

Хронікальний сюжет має самостійний, завершений характер у розвитку певних подій, які не пов'язані між собою причиново-наслідковими чинниками, а співіснують лише в часі,

Концентричний сюжет – це сюжет однієї дії, коли на перший план виходить якась одна життєва ситуація, твір вибудований на одній подієвій лінії.

Конфлікт у художньому творі – життєві суперечності, зіткнення різних позицій та інтересів.

Композиція (лат. складати, поєднувати, оформляти) – побудова літературного твору, розміщення і співвідношення його компонентів. Вона охоплює сюжет і позасюжетні елементи: авторські відступи та описи (портрети, пейзажі, інтер'єри).

Відступи у художньому творі прямо не пов'язані із сюжетом, а їх наявність зумовлена творчим задумом письменника увиразнити певний мотив, створити смисловий чи художній контекст образу (персонажа), наголосити ідейне спрямування твору.

Портрет у літературному творі – засіб творення персонажа, а його функція полягає у типізації чи індивідуалізації образу.

Пейзаж (франц. країна, місцевість) – опис природи, який у художньому творі може відігравати роль декоративного обрамлення події, підготовки до її сприймання, психологічного підтексту у змалюванні персонажа чи зображенні дії, колізії, перипетії.

Інтер'єр (франц. внутрішній) – словесний малюнок, який зображує внутрішню частину якого-небудь приміщення. Призначення такого опису – відтворити обставини подій, надати розповіді побутової достовірності, створити культурний контекст діяльності персонажа.

Хронотоп (грец. chronos – час, topos – місце) – художня одиниця, що позначає часово-просторове зображення дійсності у творі.

Рід (літературний) – літературознавча категорія, яка визначає тип мовленнєвої організації твору, а також виражає спрямованість мовлення на об'єкт, суб'єкт чи сам акт художнього висловлювання.

Епос (грец. epos – слово, оповідання) – один із основних родів літератури, для якого характерні масштабність художнього відтво-

рення і тлумачення дійсності, сюжетність, розповідність, наявність характерів-персонажів, у вчинках яких розкривається динаміка зображуваного. Епічні твори поєднують віршову і прозову оповідь.

Лірика (грец. lyrikos – ліричний) – рід художньої літератури, який виражає внутрішнє життя людини (переживання, враження, різноманітні рефлексії, роздуми), не має сюжетності та розповідності.

Драма (грец. drama – дія, сценічний твір) – рід художньої літератури, оснований на імітації, моделюванні дії, призначеної для розігрування персонажами на сцені. Драмою ще вважають твір, в основу якого покладено гострий життєвий конфлікт, що зумовлює напруженість дії, відображає складні переживання персонажів.

Жанр (лат. genus – вид) – форма мистецького осмислення світу та художньої організації тексту, яка визначається єдністю теми, композиції, образотворчих засобів і наративного стилю.

Роман (давньофранц. roman – оповідь романською мовою) – складний за побудовою і великий за обсягом епічний прозовий (віршовий) твір, у якому широко охоплено життєві події певної епохи та багатогранно змальовано персонажів, кількість яких часто значна.

Повість – розповідний художній твір з нерозгалуженим сюжетом, невеликою кількістю персонажів, з охопленням незначної кількості подій.

Оповідання – невеликий за обсягом розповідний твір здебільшого про одну або декілька подій у житті людини чи кількох людей.

Притча – повчальне алегоричне оповідання про людське життя з яскраво вираженою мораллю.

Новела – невеликий епічний твір з гострим сюжетом і несподіваною розв'язкою, для якого характерні лаконічне письмо і психологізм.

Нарис – оповідний художньо-публіцистичний твір, у якому автор показує зауважені ним у житті дійсні факти, події і людей.

Памфлет – невеликий за обсягом публіцистичний сатиричний твір на актуальну тему.

Фейлетон – невеликий за обсягом художньо-публіцистичний твір актуальної тематики.

Мемуари (франц. спогади) – твір у формі записок-спогадів про минулі події, у яких автор брав участь чи був очевидцем.

Пісня (літературна) – невеликий за обсягом ліричний твір, який виконують співом. Різновидом пісні є **романс** – сольна лірична пісня про кохання.

Ода (грец. ode – пісня) – похвальний ліричний вірш, присвячений видатним особам чи важливим подіям і написаний в урочисто-патетичному тоні. Різновидом оди є **панегірик** – хвалебна пісня.

Псалом (грец. пісня) – пісенний твір релігійного змісту (духовна лірика).

Елегія (грец. скарга) – вірш (двовірш, елегійний дистих), у якому виражені настрої смутку, журби, задуми.

Епіталама (грец. весільний, шлюбний) – весільна лірична пісня на честь молодих, для якої характерні урочистий пафос, витончена образність, пишність вислову.

Епістола (грец. посилаю, відсилаю) – віршовий ліричний твір у формі листа, послання, в якому автор викладає свої міркування з певних питань.

Епіграма (грец. напис) – короткий злободенний сатиричний вірш, який спрямований проти певної особи чи негативного суспільного явища і характеризується дотепністю, лаконічною літературною формою, гіперболізацією.

Пастораль (лат. пастуший) – ліричний твір, у якому ідеалізовано зображене сільське життя на лоні природи, романтичне кохання пастухів і пастушок.

Медитація (лат. роздум) – філософський вірш на «вічні» теми (добро і зло, життя і смерть, мить і вічність та ін.). На відміну від філософської лірики, творчою настановою цього жанру є самоосмислення, психоаналіз внутрішнього світу, пошук відповідей на важливі суспільні та особистісні питання. Ця поезія інтровертна, тобто звернена всередину.

Пейзажний (франц. край, місцевість) вірш – твір, у якому лірично зображено картини природи.

Драма (грец. дія) – твір, в основу якого покладено гострий життєвий конфлікт, що зумовлює напруженість дії, складні переживання персонажів.

Трагедія (грец. цапина пісня) – драматичний твір, в основу якого покладено дуже гострий, непримиренний конфлікт, який при-

зводить до трагічної розв'язки – герой, вступаючи в боротьбу, гине фізично або духовно.

Комедія (грец. komos – весела процесія і ode – пісня) – драматичний твір, у якому сатиричними та гумористичними засобами змальовано смішне в житті, висміюються потворні суспільні і побутові явища, негативні риси характеру людей.

Жанрова система – сукупність різноманітних жанрів (епічних, ліричних, драматичних), які функціонують у межах історичної епохи, зумовлені нею і мають між собою розвинуті зв'язки.

Контрольні запитання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

1. Як поділяють теми літературного твору за предметом зображення?
2. Що розуміється в літературознавстві під поняттям *традиційні теми*?
3. Скільки фабул у «Кайдашевій сім'ї» І. Нечуя-Левицького? Назвіть їх.
4. Що лежить в основі сюжету твору?
5. Як називається момент найбільшого напруження в літературному творі?
6. Назвіть всі відомі вам елементи сюжету твору.
7. Яка відмінність між хронікальним і концентричним сюжетом твору?
8. Які існують способи побудови сюжету?
9. Від чого залежить композиція літературного твору?
10. Які особливості композиції у ліричному, драматичному і епічному творах?
11. Назвіть основні епічні літературні жанри.
12. Які ліричні жанри ви запам'ятали?
13. Назвіть драматичні жанри художньої літератури.

ТЕМИ І ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Заняття № 1

Тема: Літературознавство як наука (2 год.)

План

1. Сутність літературознавства.
2. Структура літературознавства
3. Фахова мова літературознавства.
4. Літературознавство серед інших наук.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
4. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.
5. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
6. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
7. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.
8. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
9. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. К., 2019. 584 с.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте структуру літературознавства.
2. Чи може бути висвітлення історії літератури об'єктивним?
3. До якого способу мислення належить теорія літератури?

4. Підготуйте інформацію – відповідь на запитання: чому «Поетика» Арістотеля вважається першою, найвідомішою і найрозтиражованішою пращуркою всіх підручників з літературної творчості?
5. Підготуйте реферат на тему «Філософія і літературознавство».
6. Як ви розцінюєте стан сучасної літературної критики?
7. Дайте визначення поняттю «літературознавчий термін».
8. Як опанувати «мовою літературознавства»?
9. Випишіть із словника 10 дефініцій літературознавчих термінів. Спробуйте їх переказати.
10. Про «Кайдашеву сім'ю» можна сказати: *«У творі розповідається про смішні випадки в сімейному житті Кайдашів»*. Літературознавець використає, очевидно, такі слова: *«У повісті письменник засобами комізму зображує побутові конфлікти між персонажами твору»*. Які терміни використав літературознавець? Випишіть їхні дефініції.
11. У чому виявляється зв'язок літературознавства і лінгвістики?
12. Яка роль історичних знань в опануванні науки про літературу?
13. Чому літературознавець має знати психологію?
14. Чи можна назвати літературознавство філософією літератури?

Заняття № 2

Тема: Історія літературознавства (2 год.)

План

1. Особливості розвитку зарубіжного літературознавства.
2. Історичні тенденції українського літературознавства.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Гром'як Р. Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації. Тернопіль, 2006. 286 с.

4. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
5. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.
6. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства: підручник. К., 2003. 365 с.
7. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
8. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
9. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.
10. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
11. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. К., 2019. 584 с.

**Завдання або кейси для поточного контролю
знань і вмінь здобувачів вищої освіти**

1. Як мислиться мовлене і написане Слово у Біблії?
2. Підготуйте інформацію на тему «Літературознавство в епоху античності».
3. Порівняйте естетичні концепції Платона й Арістотеля.
4. Дайте відповідь на запитання «Особливості естетичної думки Середньовіччя».
5. Що середньовічна естетика вважала джерелом краси?
6. Назвіть прізвища теоретиків літератури епохи Відродження. Які ідеї вони підтримували?
7. Які раціоналістичні закони і правила творчості (нормативна естетика) висунули перед словесним мистецтвом представники Класицизму?
8. Назвіть особливості просвітницької естетики. Яких представників цього періоду ви запам'ятали?
9. Як філософія Нового часу вплинула на зміни в уявленнях про літературу?
10. Підготуйте інформацію про представників німецької філософії М. Гайдеггера та Г. Г. Гадамера. Який вплив їхніх ідей мали на літературознавство?

11. У чому суть екзистенціальної моделі розуміння і тлумачення літератури?
12. Охарактеризуйте підходи до тлумачення літературної творчості, які поширились у XX ст.
13. Охарактеризуйте основні напрямки сучасного зарубіжного літературознавства.
14. У яких формах побутувала літературознавча думка у давній період розвитку української літератури?
15. Як еволюціонували літературознавчі погляди Івана Франка?
16. Охарактеризуйте праці сучасних українських літературознавців, з якими ви ознайомлені.
17. Визначте роль зарубіжного літературознавства у теперішній переорієнтації української науки про літературу.

Заняття № 3

Тема: Наукові методи і школи в літературознавстві (2 год.)

План

1. Міфологічна школа.
2. Біографічний метод.
3. Філологічний метод.
4. Культурно-історична школа.
5. Психологічна школа.
6. Компаративістика.
7. Феноменологія.
8. Літературна герменевтика.
9. Рецептивна естетика.
10. Структуралізм і семіотика.
11. Постколоніальна критика.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
4. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.

5. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства: підручник. К., 2003. 365 с.
6. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
7. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
8. Ференц Н. Сучасні методологічні засади літературознавства: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 142 с.
9. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.
10. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Нові висновки. К., 2021. 260 с.
11. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
12. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. К., 2019. 584 с.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Розтлумачте значення терміну *метод* в літературознавстві.
2. Визначте основні наукові засади міфологічної школи.
3. Як розуміли поняття *міф* у різні історичні періоди?
4. Чи не застарів біографічний метод для використання у сучасних літературознавчих студіях?
5. У чому виявляється обмеженість філологічного методу?
6. Як співвідноситься культурно-історичний метод із сучасною культурологією?
7. Подайте психоаналітичну інтерпретацію вірша «Мені тринадцятий минало» Т. Шевченка.
8. Яке місце займає інтуїтивізм у контексті психологічної школи?
9. Суть психоаналітичного методу З. Фрейда.
10. Як можна застосувати компаративістику до віршування? Покажіть це на прикладах віршових розмірів і строфіки.
11. Чим схожі психоаналіз і феноменологія?
12. Сформулюйте основні завдання герменевтики.
13. Що таке «горизонт сподіваного» у сприйманні літературного твору?
14. Як пов'язані між собою структуралізм і семіотика?
15. Чим зумовлена актуальність постколоніальної критики в сучасному українському літературознавстві?

Заняття 4

Тема: Література: специфіка та функціонування (2 год.)

План

1. Художня специфіка літератури.
2. Об'єкт зображення в літературі.
3. Критерії художності.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
4. Мамич М. В. Кісельова А. А. Проблема культуро- і мовоцентризму в образній системі повісті Є. Кононенко «Російський сюжет». Академічні студії: збірник наукових праць. Серія: гуманітарні науки. № 3. Луцьк, 2023.
5. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.
6. Насенко М. К. Історія українського літературознавства: підручник. К., 2003. 365 с.
7. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
8. Потєбня О. О. Думка і мова. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. К. Знання, 2009. 420 с.
9. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
10. Ференц Н. Сучасні методологічні засади літературознавства: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 142 с.
11. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.
12. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
13. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. К., 2019. 584 с.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Що означало слово *література* у різні історичні періоди?
2. Що розуміється під поняттям *художність*?
3. Чому література належить до універсальних видів мистецтва?
4. Коли слово перетворюється на образ?
5. На прикладі назв місяців року доведіть, що слово вже саме по собі є художнім образом (наприклад: *грудень – місяць, коли земля змерзається у груддя*).

6. Наведіть приклади з художньої літератури, де залежно від контексту активізується то одне, то інше значення слова (наприклад: «Ой у полі дві тополі» (Нар. творч.); «На ниві праці і на ратнім полі ішли ми поруч» (М. Рильський); «Буду працювати на полі культури» (В. Самійленко); «Зробив на аркуші якусь позначку вічним пером на полі сторінки» (Н. Рибак); «Групи родовищ утворюють рудне поле» (Геолог, журнал); «Було видно високий очіпок з червоними лапатими квітками на жовтогарячому полі (І. Нечуй-Левицький); «Що стражник, що становий – всі вони одного поля ягода» (Панас Мирний)).

7. Прочитайте вірш і поясніть значення слова *віхола*, добравши до нього синоніми. Чому автор обрав саме це слово із синонімічного ряду?

*Мчали віхоли, білі віхоли –
Вдарив вітер у срібні струни.
Білі віхоли в місто в'їхали –
Покотилися білі луни.
Покотилися, розкотилися –
Ой видзвонюють срібні луни!
Та чому ж ви так довго барилися,
Білі віхоли тонкорунні?.. (П. Білоус)*

8. Що є об'єктом зображення в літературі?
9. Поясніть вислів: «Література – це віртуальна дійсність».
10. Наведіть приклади, як народжується новий образ, в основі якого – семантичні зрушення (наприклад: *дощик золотий* (П. Тичина). Кожне з двох слів має своє асоціативне поле: *дощик* – *вода, мокро, приємний, корисний, хмарно, весна, теплий*; *золотий* – *жовта барва, блиск, дорогий, багатий, корисний, цінний*).

11. Як Ліна Костенко привернула увагу читацької аудиторії, створивши новий образ у вірші?

*Страшні слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька причаїлись,
коли не знаєш, з чого їх почать,
бо всі слова були уже чиймись.
Хтось ними плавав, мучився, болів,
із них почав і ними ж і завершив.
Людей мільярди, і мільярди слів,
а ти їх маєш вимовити вперше!
Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія – це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.*

12. Як досягається емоційна виразність літературного твору?
Наведіть приклади.

13. Чим зумовлена емоційність художньої мови твору?

14. У чому суть умовності літературного твору? Як ілюструє уривок з повісті «Fata Morgana» М. Коцюбинського переживання напрути? «Як тільки смеркне, і чорне небо щільно укріє землю, далекий обрій враз розцвітає червоним саявом і до самого рання осінні хмари, наче троянди».

15. З'ясуйте образний лад вірша «Стояла я і слухала весну» Лесі Українки.

16. Порівняйте об'єкт літературного зображення в реалізмі та модернізмі.

17. У чому ви вбачаєте призначення літератури?

18. Яке ви ставитеся до «масової» літератури?

19. Назвіть основні функції літератури. Яка функція літератури пріоритетна в сучасному суспільстві?

Заняття № 5

Тема: Сприймання художнього твору (2 год.)

План

1. Проблема адекватності сприймання художнього твору.
2. Художня комунікація.
3. Емоційна природа сприймання художнього твору.
4. Співтворчість читача.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
4. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.
5. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства: підручник. К., 2003. 365 с.
6. Назаренко О. М. Прецедентні феномени у творах Ліни Костенко. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип.45. Одеса, 2020. С. 42–46.
7. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
8. Потебня О. О. Думка і мова. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. К. Знання, 2009. 420 с.
9. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
10. Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали. К., 1992.
11. Усатий А. В. Закономірності процесу сприймання літературних творів старшокласниками. Українська література в загальноосвітній школі. 2012. № 3. С. 16–22.
12. Ференц Н. Сучасні методологічні засади літературознавства: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 142 с.
13. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.
14. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
15. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. К., 2019. 584 с.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. У чому суть адекватного сприймання художнього слова?
2. Що впливає на адекватність художнього сприймання?
3. Чим відрізняється художній світ від реальної дійсності?
4. Що означає сприймати літературу як літературу?

5. Що робить мову художньою інформацією?
6. Звідки беруться емоції в літературному слові?
7. Поясніть психологічний підтекст співпереживання у процесі сприймання художнього твору.
8. З якими почуттями пов'язане художнє сприймання. Охарактеризуйте їх.
9. Пригадайте і розкажіть про літературний твір, який справив на вас сильне емоційне враження.
10. Чи має література лікувальні властивості?
11. Який зміст вкладають у поняття «катарсису» сучасні науковці?
12. Наведіть приклади «надміру емоцій» у літературному творі.
13. Яка роль уяви, фантазії, асоціацій читача у сприйманні художнього твору?
14. Чому співтворчість є необхідною умовою функціонування твору?

Заняття 6

Тема: Художній образ у літературі (2 год.)

План

1. Образ як художнє узагальнення.
2. Образи-персонажі.
3. Поетичні образи.
4. Домисел і вимисел у структурі образу.
5. Традиційні образи і стереотипи.
6. Система художніх образів.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
4. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.
5. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства: підручник. К., 2003. 365 с.

6. Назаренко О. М. Прецедентні феномени у творах Ліни Костенко. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип.45. Одеса, 2020. С. 42–46.
7. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
8. Потебня О. О. Думка і мова. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. К. Знання, 2009. 420 с.
9. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
10. Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали. К., 1992.
11. Усатий А. В. Закономірності процесу сприймання літературних творів старшокласниками. Українська література в загальноосвітній школі. 2012. № 3. С. 16–22.
12. Ференц Н. Сучасні методологічні засади літературознавства: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 142 с.
13. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.
14. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
15. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. К., 2019. 584 с.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Як в урочистій проповіді «Слово в неділю по Великодні» Кирило Туровський (ХІІ ст.) вдається до інакомовлення, змалювавши таку картину: *«Нині весна красується, оживляючи земне єство, бурнії вітри, тихо повіваючи, плоди наливають, а земля, насіння напуваючи, зелену траву з'являє. Нині дерева вже пагони випускають, і квітки запахують процвітають, і городи солодкий посилають запах»?*

Чи має цей пейзаж самостійний характер, чи є частиною цілісного образу – воскресіння Христового? З якою метою письменник вдається до інакомовлення?

2. Що таке уявлення? Наведіть приклади абстрактного і конкретного (наприклад: *глобус* – абстрактна модель Землі, конкретний предмет).

3. Визначте в образі «Затишно дітям в пазусі казок» (Ліна Костенко) абстрактне і конкретне, загальне й одиничне, раціональне й емоційне, об'єктивне і суб'єктивне.

Затишно дітям в пазусі казок.

*Отак би й слухав про царя Салтана
або про те, як весело козак
обманював турецького султана.*

*Про карих коней з полуменем грив,
про чаклуна, що все на світі може.*

*І хто б там що кому не говорив,
а згине зло і правда переможе!*

*Той у Яги царівну відбере,
той кам'янисте поле переоре.*

*Коцій Безсмертний неперемінно вмере,
і всі безглуздя роздум переборе.*

Лише борись, а щастя не втече.

Не схаменися – пів життя позаду.

І вдень, і ніч, і тисячі ночей...

Спасибі вам за цю Шехерезаду.

4. Визначте, який зі створених образів є пластичним, а який ні. Обґрунтуйте свою думку.

А) пейзаж на початку повісті «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького «Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тече по Васильківщині невеличка річка Раставиця...»

Б) фраза «Старий Джеря в одній сорочці стояв коло воріт, спершись на тин, і розмовляв з якимось чоловіком».

В) початок поеми «Сон» Т. Шевченка:

У всякого своя доля

І свій світ широкий:

Той мурує, той руйнує,

Той неситим оком

За край світа зазирає –

Чи нема країни,

Щоб загарбать і з собою

Взять у домовину.

Той тузами обирає

Свата в його хаті,

*А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата...*

5. Наведіть приклади пластичних і непластичних образів.
6. Що таке «прообраз», «прототип»?
7. На конкретному літературному прикладі покажіть структурообразу-персонажа.
8. Які класифікації поетичних образів вам відомі?
9. Розкладіть сонет Б.-І. Антонича «Свічка» на кілька міні-образів, кожен з яких виражає індивідуальне бачення автора:

*В малій кімнаті стіни, наче руки,
Тримують похливу тишу в жмені.
Сіріють тіні просиво-зелені,
Самітна свічка блимає зо скуки.
Шушукують якісь далекі звуки.
А знотик, в восковім їздець стремені,
Свої маріння топить дивні, безіменні,
Мов стеарин, блідим вогнем ошуки.
І тухне, й знов палахкотить ясніше,
Хоч все заснуло, хоч у сні все дише,
Хоч палить власне тіло біло-срібне,
Хоч нищить ніч його все нижче й нижче
Й ним темряву, мов гудзиком, застібне.
До свічки наше серце є подібне.*

10. Які конкретно-чуттєві образи переважають у поезії?
11. Чи доцільні з погляду «художньої правди», «правди факту» домисел і вимисел у літературному творі?
12. Які традиційні образи вам траплялись у творах сучасних авторів?

13. Наведіть приклади стереотипів у літературі (наприклад: У Т. Шевченка: «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами! Нащо стали на папері сумними рядами?.. Квіти мої, діти!»; у Ю. Федьковича: «Думи мої, діти мої, лихо мені з вами! Поклав би вас, як жовняре, пишними рядами... Думи мої, діти мої, лихо моє, горе!»).

14. Чи можливо уникнути літературних стереотипів у творчості?
15. Який образ створила Ліна Костенко у своєму вірші? За допомогою яких мікрообразів створений цей цілісний образ?

Я дуже тяжко Вами відболіла,

*Це все було як марення, як сон.
Любов підкралась тихо, як Даліла,
А розум спав, довірливий Самсон.
Тепер пора прощатися нам. Будень.
На білих вікнах змерзли міражі.
І як ми будем, як тепер ми будем?!
Такі вже рідні і такі чужі.
Ця казка днів – вона була недовгою.
Цей світлий сон – пішов без вороття.
Це тихе сяйво над моєю долею! –
Воно лишилось на усе життя.*

16. Продемонструйте систему образів на конкретному прикладі літературного твору.

Заняття 7

Тема: Поетика художнього твору (2 год.)

План

1. Зміст і форма літературного твору.

2. Тема літературного твору.

3. Мотив літературного твору.
4. Фабула літературного твору.
5. Сюжет і способи його побудови.
6. Композиція літературного твору.
7. Хронотоп.
8. Літературні роди і жанри.

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
4. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.
5. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства: підручник. К., 2003. 365 с.

6. Назаренко О. М. Прецедентні феномени у творах Ліни Костенко. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип.45. Одеса, 2020. С. 42–46.
7. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
8. Поліщук Н. Поетика художнього твору: теорія і практика літературознавчого аналізу: посібник. Львів: ПАІС, 2023. 396 с.
9. Потебня О. О. Думка і мова. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. К. Знання, 2009. 420 с.
10. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
11. Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали. К., 1992.
12. Усатий А. В. Закономірності процесу сприймання літературних творів старшокласниками. Українська література в загальноосвітній школі. 2012. № 3. С. 16–22.
13. Ференц Н. Сучасні методологічні засади літературознавства: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 142 с.
14. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.
15. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
16. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. К., 2019. 584 с.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. В чому суть теоретичної і практичної поетики?
2. Що таке тема літературного твору?
3. Яким чином поділяють теми за предметом зображення?
4. Доведіть, що тема повісті М. Коцюбинського «Fata morgana» історично зумовлена.
5. Назвіть відомі вам художні твори, теми яких співзвучні нинішньому часові.
6. Назвіть центральну і другорядні теми роману Ліни Костенко «Маруся Чурай». Яку функцію виконують другорядні теми по відношенню до центральної?

7. Які теми художніх творів називають традиційними? Яку традиційну тему торкнув Т. Шевченко у своєму вірші?

*Чи є що краще, краще в світі,
Як укупі жити,
Братам добрим добро певне
Познать, не ділити?*

8. Як вчені тлумачили термін *мотив* у різні епохи?

9. Як ви думаєте, який мотив вірша М. Вінграновського?

*Цвітуть на білому хати.
У грудях грудня – зими, зими.
Димів скуповджені хвости,
І дух овечий та козиний...
Цвітуть обмерзлі криниці
Холодним квітом мармуровим.
Дитя заснуло на руці,
Як слово на долоні мови...*

10. Визначте мотиви повісті «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького. Який з них є основним (лейтмотивом)?

11. Що таке *фабула* літературного твору? Хто першим використав це поняття і як змінювалося його тлумачення протягом років?

12. Скільки *фабул* у «Кайдашеві сім'ї» І. Нечуя-Левицького? Назвіть їх.

13. Що спільного між *фабулою* і *сюжетом*?

14. Що, зазвичай, лежить в основі *сюжету* літературного твору і яку роль у творі відіграє художній домисел?

15. Що таке *експозиція*? Визначте *експозицію* оповідання «Ялинка» М. Коцюбинського. Де вона знаходиться у творі?

16. Який *стосунок* у літературному творі має інтрига як елемент *сюжету*, до зав'язки?

17. Чому можна стверджувати, що розвиток подій частіше буває в епічному або драматичному творі і зовсім рідко у ліричному?

18. Назвіть кульмінаційний момент новели «Я (Романтика)» М. Хвильового. Який внутрішній конфлікт відображає кульмінація новели?

19. Що таке *розв'язка* твору? Чи буває вона відкритою?

20. Чим відрізняється *хронікальний сюжет* від *концентричного*?

21. Які ви знаєте способи побудови *сюжету*?

22. Композиція охоплює сюжет і позасюжетні елементи. Які позасюжетні елементи ви можете назвати?

23. Які особливості будови драматичного твору? Які існують два типи відмінностей композиції у драмі?

24. Що таке хронотоп у художньому творі? Від чого залежить структура художнього часу у творі?

25. Що таке літературний рід і на які роди прийнято поділяти словесне мистецтво? Схарактеризуйте їх.

26. Чому літературні роди не мають чітких меж? Які міжродові форми ви знаєте?

27. Охарактеризуйте сучасну жанрову систему в зарубіжній і українській літературі.

28. Назвіть відомі вам епічні жанри. Дайте їм характеристику.

29. До якого літературного жанру належить вірш В. Симоненка «Лебеді материнства»?

*...Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги...
Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.
За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.
І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі.
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.
Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

30. Чому твір Б. Олійника названий «Ода музиці»? Доведіть його уприналеженість до цього жанру.

*І квіт зорі, і спалахи півоній,
Космічний гул, і мовчазний туман,—
Усе довкруг в довершеній гармонії
Звучить урочим ладом, як орган,
Усе на світі неземними узами,—
Чебрець і сніг, журавку і печаль,—*

*Єднає мудро благовісна музика –
Землі і неба голубий хорал.
О музо муз – і сущого, й майбутнього,
Ти очищай нас, як жива роса,
І прихилий до поля многотрудного,
І поривай в духовні небеса! (Б. Олійник).*

31. Назвіть особливості ліричного жанру псалом.

32. Чому вірш М. Вінграновського належить до жанру елегія?

*Я тій сльозі сказав: не йди.
Я тій сльозі сказав: сиди.
Сиди, не плач, моя сльоза,
Сиди, не плач, як я сказав.
А ти заплакала, пішла,
І чорним цвітом підійшла...
Усе лишилось, як було:
Порепає моє чоло,
Та затверділий біль в очах,
Та той вогонь, що не дочах.
Лише слова, колись легкі,
Сьогодні змерзлі і гіркі.*

33. Назвіть особливості літературного жанру епіталама.

34. Доведіть, що жанр літературного твору Л. Костенко епіграма.

*Чутки, плітки, патетика, промови,
Апофеоз дрімучої гризні.
Колись напишуть спогади про море
Ті, що тепер сидять на купині.*

35. Які ще ліричні жанри ви можете назвати? Який із ліричних жанрів найпоширеніший у сучасній літературі?

36. Назвіть драматичні жанри і дайте їм характеристику.

37. Що слід розуміти під поняттям *жанрова система*?

38. Яким літературним родам і жанрам приділено найбільше уваги у «Поетиці» Арістотеля?

Заняття 8

Тема: Художня мова літератури (2 год.)

План

1. Розмовна, літературна і художня мова.
2. Лексика художньої мови.
3. Переносне значення слова (тропіка).
4. Художня стилістика (риторика).

Рекомендована література

1. Безпечний І. Теорія літератури. К., 2009. 388 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. К. 2011. 335 с.
3. Коробкова Н. К. Вступ до літературознавства: методичні вказівки. Одеса. 2022. 56 с.
4. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 467 с.
5. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства: підручник. К., 2003. 365 с.
6. Назаренко О. М. Прецедентні феномени у творах Ліни Костенко. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип. 45. Одеса, 2020. С. 42–46.
7. Орлова О. С., Орлов О. П. Основи літературознавства. Полтава, 2020. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14564/1/Основи%20літ%20лекції%20.pdf>
8. Поліщук Н. Поетика художнього твору: теорія і практика літературознавчого аналізу: посібник. Львів: ПАІС, 2023. 396 с.
9. Потебня О. О. Думка і мова. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. К. Знання, 2009. 420 с.
10. Семків Р. Як читати класиків. К., 2019. 288 с.
11. Сковорода Григорій. Дослідження, розвідки, матеріали. К., 1992.
12. Усатий А. В. Закономірності процесу сприймання літературних творів старшокласниками. Українська література в загальноосвітній школі. 2012. № 3. С. 16–22.
13. Ференц Н. Сучасні методологічні засади літературознавства: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 142 с.
14. Фостер Т. Читай як професор. Жвавий і захопливий посібник із читання між рядків. К., 2021. 344 с.

15. Харарі Ю. Когнітивна революція Харарі Ю. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків, 2019. С. 13–103.
16. Художність літератури: аспекти теорії та історії: збірник наукових праць кафедри теорії літератури і компаративістики ОНУ імені І. І. Мечникова / за ред. Є. М. Черноіваненка. Одеса, 2016. 248 с.
17. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця XX – початку XXI ст. К., 2019. 584 с.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Чи може бути розмовна мова компонентом літературної?
2. Визначте, що надає текстові з повісті «Москалиця» М. Матіос художності: *«Гойдлива кладка в кліп ока перебігала небагатоводний, проте шумливий, потік, впираючись у возову дорогу, а та врізалася в неперервну стіну обривистих гір – та й бігла собі далі у світ, повторюючи зигзаги коли порослих лісом бескидів, а коли копіюючи зигзаги долі тутешніх людей, не розбещених ані багатством, ані іншими надмірностями – хіба що втішалася лише волею безконечних гірських хребтів»*.
3. Які художні функції відіграють у літературному тексті синоніми й антоніми?
4. Знайдіть синоніми, які І. Котляревський у «Енеїді» підібрав, зображуючи Бабу Ягу, до слова «катувати». Яку функцію виконали синоніми в цьому тексті:
*...без всякого обману
 І щиро без обиняків
 Робила грішним добру шану,
 Ремнями драла, мов биків,
 Кусала, гризла, бичовала,
 Кришила, шкварила, щипала,
 Топтала, дряпала, пекла,
 Порола, корчила, пиняла,
 Вертіла, рвала, штиговала
 І кров із тіла їх пила.*
5. Знайдіть слова з протилежним значенням. Що передають антоніми в даному тексті?
Люди мучились, як в пеклі.

Пан втішався, як у раю...

Пан гуляв у себе в замку,

У ярмі стогнали люди... (Леся Українка)

6. Для чого слугують у художньому тексті пароніми?

7. Наведіть приклади каламбурів з художньої літератури (наприклад: *«Він цей вокал підносив, як бокал»* (Ліна Костенко)).

8. Знайдіть архаїзми, історизми у поезії Т. Шевченка. Яку функцію вони виконують? Поясніть їхнє значення.

«Вздовж байдака знову походжає пан отаман».

«Владимир князь перед народом убив старого Рогволода, потя народ, княжну поя, отиде в волості своя».

«Все упованіє моє на тебе, мати, возлагаю, Святая сило всіх святих, пренепорочная, благая».

9. Знайдіть новотвори в наведених реченнях з художніх творів:

«Я – кайданник. Власне горе за собою волочу» (І. Франко);

«Молоді, зовсім юні, а такі вже черстводухи» (О. Гончар);

«Химерне квіття тропіків» (О. Гончар);

«В тебе руки – вітренья ніжні» (Д. Павличко).

10. З якою метою письменники використовують у своїх творах діалектизми? Знайдіть діалекти в пропонуваніх реченнях:

«Стара, ня, на-коб тобі платину та файно обітриси, аби я тут ніяких плачів не видів!» (В. Стефаник);

«Билі мене прикладом, штовхалі у хлів, іде стогнали, корчіліся діти, деди, здорові жонкі. Стрелялі... а я втекла...» (О. Опанасюк);

«Я була саме тоді на горі в колибі» (М. Коцюбинський);

«Бій мов хмара пі дні – маєсь, мутить блиск, і різно мечесь, рве окови» (І. Франко).

11. З якою метою письменники вдаються до використання жаргону у своїх творах? Визначте жаргонізми у пропонуваніх реченнях.

«В кутку під грубкою грали уркагани в буру» (А. Головка);

«Ви тут спите по двадцять годин на добу, шланги гофровані» (Ю. Андрухович);

«Семен Борисович здер з нього триста баксів. “Круто”, – сказав про себе» (В. Даниленко)

12. Для чого у мові персонажів автори художніх творів використовують вульгаризми?

«Піди лиш ти к чортам, плюгава, невірна, пакосна, халява»
(І. Котляревський);

«Не чіпай гівно, Грицю, – сказав він. – Вони синки, служби не бачили, паскуди, салабони, парашники!..» (Ю. Андрухович).

13. Як ви ставитеся до використання у літературних творах ненормативної лексики? Чи сприяє це художньому вираженню?

14. Поміркуйте над питанням, коли і за яких умов виникло метафоричне мовлення.

15. Як за допомогою тропів створюється образ зимового пейзажу у вірші М. Вінграновського? Що уявляється при читанні цього вірша?

Цвітуть на білому хати.

У грудях грудня – зими, зими.

Димів скуповджені хвости,

І дух овечий та козиний

16. Знайдіть порівняння у наведених прикладах:

«От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади»
(І. Нечуй-Левицький);

«І мить горить, як тиха свічка, і руки ломле, як вдова» (І. Драч);
«Півкулі бань все пливуть над Зачіплянкою, як образ нескінченності, все височить на майдані ця сива скеля віків» (О. Гончар).

17. Як називається художнє означення у літературознавстві? Що передають художні означення у наведеному вірші П. Тичини “Арфами, арфами”?

Арфами, арфами –

золотими, голосними обізвалися гай,

самодзвонними:

йде весна

запашна,

квітами-перлами

закосичена.

Думами, думами –

наче море кораблями, переповнилась блакить

ніжнотонними:

буде бій

вогневий!

Сміх буде, плач буде

перламутровий...

Стану я, гляну я –
скрізь поточки, як дзвіночки, жайворон як золотий
з переливами:
йде весна
запашина,
квітами-перлами
закосичена.
Любая, милая,—
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай.
Там за нивами:
ой одкрий
колос вій!
Сміх буде, плач буде
перламутровий...

18. Знайдіть метафори у наведених прикладах. З якою метою автори їх уживали?

«Я п'ю прив'ялу тишу саду» (М. Драй-Хмара);

«І, як тінь покори, наступа копитом сухоребра осінь на поля сумні» (Д. Фальківський);

«І наша ученість, добром не підкута – то лжа єсть прелюта, то лжа єсть прелюта» (І. Драч).

19. Прочитайте вірш І. Драча «Балада про соняшник» і знайдіть у ньому наскрізні метафоричні образи. Чи застосовує автор у вірші різновид метафори – персоніфікацію?

В соняшника були руки і ноги,
Було тіло, шорстке і зелене.
Він бігав наввипередки з вітром,
Він вилазив на грушу,
і рвав у пазуху гнилиці,
І купався коло млина, і лежав у піску,
І стріляв горобців з рогатки.
Він стрибав на одній нозі,
Щоб вилити з вуха воду,
І раптом побачив сонце,
Красиве засмагле сонце,-
В золотих переливах кучерів,
У червоній сорочці навипуск,
Що їхало на велосипеді,

*Обминаючи хмари на небі...
І застиг він на роки й століття
В золотому німому захопленні:
– Дайте покататися, дядьку!
А ні, то візьміть хоч на раму.
Дядьку, хіба вам шкода?!
Поезіє, сонце моє оранжеве!
Щомиті якийсь хлопчисько
Відкриває тебе для себе,
Щоб стати навіки соняшником.*

20. Знайдіть у реченнях метонімію. Назвіть художню мету, яку задіювали автори, використовуючи цей троп:

а) *«І Коллара читаєте з усієї сили, і Шафарика, і Ганку»* (Т. Шевченко);

б) *«Так от як кров свою лили батьки за Москву і Варшаву»* (Т. Шевченко);

в) *«Просвітити, кажуть, хочуть материні очі сучасними
огнями»* (Т. Шевченко);

г) *«з'їсти миску (борицу)», «випити склянку (води)»* та ін.

21. Наведіть приклади перифразу як різновиду метонімії (наприклад: *Великий Кобзар* (Шевченко)).

22. Який різновид метонімії уживаний в наведених прикладах?
«Кругом Січі Запорозькі москаль облягає» (Нар. пісня);

*«Здається, що наш люд має в собі багато сили, щоби родити
Шевченків, Франків»* (В. Стефаник);

«Берегти копійку».

23. З'ясуйте зміст алегорії у байці Л. Глібова «Вовк та Ягня».

24. У яких з наведених прикладів використано гіперболу, а у яких літоту?

Ой ще козак не примірівся,

А татарин ік лихий матері з коня покотився (дума «Козак
Голота»);

«О принесіть, як не надію, то крихту рідної землі» (О. Олесь);

Постала туга, сном важким приспана,

Постала велетом і досягла до хмар (Леся Українка);

*«Внучечка качається по садку білим клубочком», «бабуся мале-
сенька, ледве од землі видно»* (Марко Вовчок);

«море по коліна».

25. Доберіть назви літературних творів, які виражають зміст за допомогою символів.

26. Який стилістичний засіб сприяє пишномовності в літературному творі?

27. У строфі М. Рильського використана інверсія. Спробуйте подати вірш, побудувавши речення з прямим порядком слів. Яку функцію виконувала інверсія у побудові вірша?

*На білу гречку впали роси,
Веселі бджоли відгули,
Замовкло поле стоголосе
В обіймах золотої мли*

28. Знайдіть у реченнях еліпс і поясніть його функцію:

«Од села до села танці та музики: курку, яйця продала – маю черевики» (Т. Шевченко);

«Поля набралися туманом, а діброви сизою синню» (М. Стельмах);

«Ще раз підпалили – і заревло, завирувало, загоготіло» (І. Драч);

«Ось ця струна зовсім порвалась, – ти не торкай її» (Леся Українка).

29. Яку стилістичну фігуру використано у даному вірші Т. Шевченка?

*Тече вода в синє море,
Та не витікає;
Шука козак свою долю,
А долі немає.*

30. Наведіть приклади антитези з творів письменників.

31. З якою метою в «Енеїді» І. Котляревського вживана стилістична фігура градація?

*Були багаті і убогі,
Прямі були і кривоногі,
Були видючі і сліпі,
Були і штатські, і воєнні,
Були і панські, і казенні,
Були миряни і попи.*

32. Які за жанром твори вимагають використання у них риторичних фігур?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Літературознавство стало окремою галуззю знань:

- А) наприкінці XVIII – на початку XIX ст.;
- Б) на початку XX ст.;
- В) наприкінці XV – на початку XVI ст.;
- Г) у другій половині XIX ст.

2. Структура літературознавства:

- А) теорія літератури, вступ до літературознавства;
- Б) літературна компаративістика, літературна критика, історія літератури;
- В) історія літератури, теорія літератури, літературна критика;
- Г) теорія і історія літературної критики, літературознавство.

3. Романтизм став основою виникнення літературознавчої школи:

- А) міфологічної;
- Б) психологічної;
- В) культурно-історичної;
- Г) філологічної.

4. Компаративістика сформувалася під впливом:

- А) позитивізму;
- Б) праць німецького філософа та етнопсихолога Вільгельма Вундта;
- В) класицизму;
- Г) праць німецького ученого Теодора Бенфея.

5. Поняття «інтенція» є базовим у концепції

- А) феноменології;
- Б) рецептивної естетики;
- В) літературної герменевтики;
- Г) структуралізму.

6. Герменевтика – це:

- А) науковий метод літературно-критичної інтерпретації словесних творів, оснований на з'ясуванні його мовносмислових джерел і психологічних передумов виникнення;
- Б) різновид естетичної теорії, яка зосереджується на проблемі сприймання художніх творів, їх впливу на публіку (естетика впливу);
- В) наука інтерпретації (тлумачення) художнього тексту;
- Г) ідейна течія західного гуманітарного світорозуміння, для якої характерні семіотичне трактування дійсності, недовіра до позитивного.

7. ... – форма мислення в мистецтві, художнє узагальнення, яке в конкретно-чуттєвій формі розкриває суть зображуваного:

- А) художній образ;
- Б) художня деталь;
- В) катарсис;
- Г) потрясіння.

8. Зміст літературного твору охоплює:

- А) тему і рему;
- Б) тему і ідею;
- В) тему і мотив;
- Г) сюжет і фабулу.

9. Виділяють такі роди словесної творчості:

- А) лірика, епос, драма;
- Б) ліро- епічний, драма;
- В) епічна драма, лірика, роман;
- Г) лірика, драматична поема.

10. До оповідних форм малої прози належить:

- А) байка;
- Б) новела;
- В) фейлетон;
- Г) притча.

11. Цей жанр був започаткований біблійним царем Давидом, пісні якого склали більшу частину його Книги:

- А) елегія;
- Б) псалом;
- В) ода;
- Г) епіталама.

12. Літературознавчий термін – це:

- А) слово, словосполучення, що вживається письменниками з метою стилістичного забарвлення тексту;
- Б) слово, що співвідноситься з певним літературознавчим поняттям і виражає його сутність;
- В) сукупність естетичних принципів сприйняття і відтворення вражень про дійсність за допомогою словесної творчості;
- Г) унормована, оброблена, уніфікована мова, яку використовують в офіційному діловому мовленні.

13.... – принцип образного змалювання дійсності, що свідомо порушує пряму відповідність життєвим реаліям

- А) образність літературного твору;
- Б) образний лад;
- В) емоційна виразність;
- Г) художня умовність.

14. Літературний твір, здатний нести авторові і читачеві естетичну насолоду, задовольняючи духовні потреби особистості виконує яку функцію?

- А) естетичну;
- Б) творчу;
- В) пізнавальну;
- Г) гедоністичну.

15. Приклад слухового образу зображено у строфі:

- А) Онде балочка весела,
В ній хороші, красні села,
Там хати садками вкриті,
Срібним маревом повиті (Леся Українка);
- Б) День і ніч дощі холодні

Б'ють об вікна, цяпотять,
Ринви грають, шиби плачуть... (І. Франко)
В) У дзеркалі води гогочуть хмари...
Занурююсь, ковтаю, розкошую,
Який же втішний і суворий смак! (І. Драч);
Г) Бо так майбутнім дихає минуле,
немов суніця на губах гірчить... (І. Драч).

16. Такий художній засіб трапляється нечасто і слугує здебільшого для емоційного, сентиментального вираження чи оцінювання зображуваного:

- А) літота;
- Б) гіпербола;
- В) синекдоха;
- Г) метонімія.

**17. А в тім домку, як у вінку –
Щедрий вечір, добрий вечір!
Добрим людям на здоров'я!
А господар, як виноград
Щедрий вечір, добрий вечір!
Добрим людям на здоров'я! (Нар. творчість);
У прикладі використана стилістична фігура:**

- А) епіфора;
- Б) анафора;
- В) рефрен;
- Г) кільце.

18. Тип творчості, який відображає духовно-емоційне в житті і зорієнтований на внутрішній світ людини:

- А) сентименталізм;
- Б) класицизм;
- В) романтизм;
- Г) рококо.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Сутність і призначення літературознавства.
2. Призначення літературознавства.
3. Структура науки про літературу.
4. Історія літератури як галузь літературознавства.
5. Завдання та зміст теорії літератури.
6. Літературна критика як галузь літературознавства.
7. Фахова мова літературознавства. Терміносистема літературознавства.
8. Літературознавство серед інших наук.
9. Невіддільність літературознавства від естетики.
10. Літературознавство в епоху античності.
11. Особливості розвитку літературознавства Середньовіччя.
12. Особливості розвитку літературознавства Відродження.
13. Реалістичні закони словесної творчості класицизму.
14. Вплив просвітницької естетики на літературознавство.
15. Екзистенціальна модель розуміння і тлумачення літератури.
16. Модерне бачення літератури.
17. Історичні тенденції українського літературознавства.
18. Поетики і риторики – літературознавчі теоретичні праці.
19. Українське літературознавство XVI – XVII століть.
20. Розвиток української літературознавчої науки у XIX столітті.
21. Народницьке літературознавство.
22. Позитивістський та естетичний погляди на літературу у XX столітті.
23. Методологія дослідження літературних явищ.
24. Теоретичний фундамент міфологічної школи.
25. Міфологічна школа в Україні.
26. Біографічний метод вивчення літературного твору.
27. Специфіка філологічного методу.
28. Позитивізм – теоретична основа культурно-історичної школи.
29. Системні основи психологічної школи у літературознавстві.
30. Інтуїтивізм як дослідницька тенденція.
31. Психологічний метод, заснований З. Фройдом.
32. Літературна компаративістика.
33. Феноменологія як науковий метод літературно-критичної інтерпретації словесних творів.

34. Літературна герменевтика.
35. М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер, П. Рікер як засновники сучасної герменевтики.
36. Головна засада рецептивної естетики – активна роль читача у процесі пізнання літературного тексту.
37. Особливості рецепції літературного твору.
38. Структуралізм як теоретичний напрям літературознавства.
39. Об'єкт семіотичних досліджень.
40. Постколоніальна критика.
41. Художня специфіка літератури.
42. Література як мистецтво слова.
43. Роль словесного образу у літературі.
44. Теорія О. Потебні про певну аналогію між мовою і мистецтвом.
45. Внутрішній світ письменника як об'єкт зображення в літературі.
46. Критерії художності.
47. Образність літературного твору.
48. Образний лад літературного твору.
49. Емоційна виразність літературного твору.
50. Умовність літературного твору.
51. Функції літератури.
52. Сугестивна функція літератури.
53. Гедоністична функція літератури.
54. Естетична функція літератури.
55. Проблема адекватності сприймання художнього твору як індивідуальний акт.
56. Особливості художньої комунікації.
57. Емоційна природа сприймання художнього твору.
58. Почуття співпереживання, потрясіння, катарсису і їх зв'язок з художнім сприйманням.
59. Співтворчість читача.
60. Образ як художнє узагальнення.
61. Пластичні у структурі непластичні образи.
62. Джерело створення образів-персонажів.
63. Засоби типізації образу.
64. Засоби індивідуалізації образу.
65. Міні-образи поетичного тексту.
66. Критерії класифікації поетичних образів за предметом зображення.

67. Критерії класифікації поетичних образів за конкретно-чуттєвим сприйняттям дійсності.
68. Домисел у структурі образу.
69. Художній вимисел у структурі образу.
70. Традиційні образи як літературні архетипи.
71. Стереотип – часто вживаний образ.
72. Певна система образів, що перебувають у взаємозв'язку.
73. Художній твір як результат емоційно-інтелектуальної діяльності письменника.
74. Зміст і форма літературного твору.
75. Різновиди тем літературного твору.
76. Поділ тем літературного твору за предметом зображення.
77. Центральна і побічні теми.
78. Традиційні теми.
79. Мотив як передумова творчості.
80. Класифікація мотивів художньої творчості.
81. Композиційна послідовність подій твору у часі і просторі.
82. Особливості сюжету твору.
83. Експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка як елементи сюжету.
84. Фабула літературного твору.
85. Сюжет і способи його побудови.
86. Експозиція як частина сюжету.
87. Зав'язка в літературному творі.
88. Розвиток дії як елемент сюжету.
89. Кульмінація як елемент найбільшого напруження в сюжеті.
90. Розв'язка.
91. Елементи композиції твору.
92. Хронікальний і концентричний сюжет.
93. Хронотоп.
94. Сутність і генеза літературних родів.
95. Міжродові форми.
96. Літературні жанри.
97. Розмовна, літературна і художня мова.
98. Лексика художньої мови.
99. Метафоризація мовлення, персоніфікація, метонімія, перифраз, алегорія, гіпербола, літота – основні літературні тропи.
100. Стилістичні фігури – інверсія, еліпс, паралелізм, антитеза, градація, повтор.

Навчальне видання

**ВСТУП
ДО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА**

Практикум

для підготовки до аудиторних занять та самостійної роботи
здобувачів першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 035 «Філологія»

Укладачі:

**Мирослава Володимирівна МАМИЧ
Олена Валентинівна ШЕВЧЕНКО-БІТЕНЬСКА
Анастасія Андріївна КІСЕЛЬОВА**

Електронне видання

Ум-друк. арк. 3,48.
Зам. № 2402–08.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net